

INTRODUKTION I ETISK GENETIK

Gener och etik av Juha Räikkä och Katja Rossi i översättning av Tina och Curt West. Originalets titel: *Geenit ja Etiikka*, 2002, Söderströms förlag, 107 sidor.

Genteknologin hör till de mest omdebatterade teknologierna i dag – och med all rätt. En nyöversatt bok i ämnet försöker föra fram saklig information i debatten, men frågan är om den tillför något nytt?

Den moderna genteknologin har under de senaste decennierna utvecklats i en svindlande takt. Hela tiden görs nya upptäckter inom genforskningen och genteknologin blir effektivare, mer tillgänglig och mindre kostsam. Många av de revolutionerande upptäckterna görs inom grundforskningen där de samhällsliga tillämpningarna ter sig avlägsna, men stora satsningar på utvecklandet av gentekniken sker med just dessa tillämpningar, och den ekonomiska och sociala nytta som dessa tillämpningar för med sig, som drivkraft. Idag berör gentekniken envar och medierna förmedlar hela tiden nya rön inom genforskningen. Genteknologins tillämpningar, må de vara eventuella eller verkliga, väcker starka känslor och stor förvirring och oro inför framtiden. Denna oro förvärras ytterligare av genteknologins komplexitet; vi vet fortfarande idag väldigt lite om genernas funktion, speciellt om hur olika gener och deras proteinprodukter samverkar i den fysiologiska organismen. Kartläggningen av det mänskliga genomet bjöd på överraskningen att antalet gener är betydligt mindre än antalet proteiner som utför de funktioner som bestäms av den genetiska koden. Detta innebär att tanken att tillskriva en specifik gen en speciell egenskap måste revideras och gör det svårt att utröna hur förändringar i det genetiska materialet kommer att påverka organismen. Det är dessutom omöjligt att förutspå konsekvenserna av genforskningens tillämpningar.

Brist på analys

En aktiv diskussion kring gener, genteknologi och etik bland genforskare, beslutsfattare samt samhällsmedborgare är nödvändig och bör ligga till grund för framtida beslut om genteknikens tillämpningar. För att en sådan diskussion skall kunna föras behövs saklig information – vad handlar genteknik egentligen om och hur berör den oss? I detta avseende fyller boken *Gener och genetik* sin funktion. Skriften tar upp etiska frågeställningar som berör olika aspekter av

genteknologin och dess tillämpningar. Boken framställer olika synsätt på frågor rörande humangenteknik och dess tillämpningar (genterapi, genscreening, genetisk testning, patentering av gener), användningen av transgena djur, både i forskningssyfte och som produktionsdjur, och aktuella miljöfrågor anknutna till genteknologin. Boken ger en handgriplig och lättfattlig översikt över genteknikens tillämpningar och vilka begränsningar och möjligheter dessa tillämpningar har. Gentekniken och dess möjliga användningsområden är beskrivna på ett systematiskt och sakligt sätt och baserar sig på fakta. De nämnda exemplen är relevanta. För att få insikt i vilka etiska frågeställningar som anknyter till genteknikens tillämpningar räcker det dock med att läsa innehållsförteckningen där de enskilda kapitlen är rubricerade som frågor. Författarna strävar inte efter att ge några svar eller att försvara någon speciell linje i fråga om genteknik utan ger en överblick över rådande argument i den pågående diskussionen.

Bokens uppgift är enligt författarna "att fungera som grund för en samhällsdebatt genom att framställa och evaluera olika synsätt i tvistefrågor". Frågorna är aktuella och argumenten för och emot preciserade, men författarna har undvikit att djupare analysera dessa argument och man får en känsla av att man läst en handbok i "vad du kan tycka om genteknik och genetik". Denna brist på djupare analys härstammar eventuellt från en medveten strategi att inte personligen engagera sig i dessa frågor för att på så sätt undvika att skriva en text som starkt tar ställning och därmed kanske ger upphov till en känslostyrd reaktion i stället för en saklig reflektion hos läsaren.

I och med att argumenten för och emot de enskilda tillämpningarna enbart är uppräknade och inte granskade saknar boken ett analytiskt grepp. Att presentera för läsaren rådande argument i debatten kan tvärtemot bokens syfte leda till att diskussionen i stället för att anta en ny dimension endast ger läsaren färdigt formulerade argument som hon kan anamma. Även om detta eventuellt leder till att flera personer deltar i debatten, vilket förstås är att önska, tillför det nödvändigtvis inte den rådande diskussionen någonting nytt. Trots att författarna genom att presentera olika argument utan personligt ställningstagande vill uppmana läsaren att själv reflektera över ämnet ges inga verktyg eller vägledning för denna reflektion. Var och en kan säkerligen formulera en åsikt om "gen-etik" men att kritiskt granska sina och andras åsikter kräver större insikt i argumentativ etik. I slutordet nämns kort några perspektiv utgående från vilka man kan bedöma argument som framförs i den rådande debatten men dessa tillämpas inte på argumenten som framförs i boken. Boken fungerar snarare som ett informationsblad än uppmanar till kritisk granskning av de aktuella argumenten.

Det bör dock påpekas att denna information är väsentlig och behövlig för en givande debatt. Boken fungerar utmärkt som en introduktionskurs i "genetisk etik" eller "etisk genetik", och som introduktion till ämnet för engagerade personer som inte alls eller bara väldigt ytligt kommit i kontakt med etiska eller genetiska frågeställningar tidigare. I och med att gentekniken berör eller någongång i framtiden kommer att beröra väldigt många människor kan rätten att uttala sig i den pågående debatten inte begränsas till experter på juridik, etik eller genteknik. En fruktsam debatt kräver å andra sidan att argumenten som framförs är genomtänkta, logiska och baserar sig på fakta. I detta avseende har boken en viktig funktion och ger mer kunskap för icke insatta att bygga på.

Evolutionella behov

Däremot är det tveksamt om boken tillför den rådande diskussionen något nytt eller om den vidgar perspektiven hos de personer som redan är engagerade i debatten eller som tidigare har reflekterat över dessa frågor. De etiska frågeställningarna som behandlas i boken är på inget sätt unika för genteknologin utan kunde tillämpas på vilken ny teknologi som helst. Frågan om rådande etiska normer och principer utgör en tillräcklig grund för diskussionen kring genteknologi och dess tillämpningar eller om denna teknologi ger upphov till unika etiska frågeställningar berörs inte alls i boken. Det ligger heller inget unikt i att lagstiftningen och reflektioner kring en ny teknik och dess tillämpningar släpar efter. Däremot kunde man diskutera om specifika egenskaper anknutna till den moderna gentekniken på något sätt kräver ett bredare och effektivare engagemang. Egenskaper som att vi t.ex. nu utvecklar en teknik där individen (organismen), eller mer exakt organismens genetiska material, utgör byggnadsmaterialet och förutsättningarna för att denna teknik skall kunna utvecklas, eller den explosionsartade tekniska utveckling som leder till att verktygen för genmanipulation produceras i allt snabbare takt och blir mer tillgängliga.

Boken ställer inte heller det eventuella evolutionella behovet av förekomsten av sjukdomsalstrande mutationer i genmaterialet (för att ge upphov till den genetiska variation som evolutionen grundar sig på) mot den etiskt försvarbara önskan att utveckla en teknik som hjälper att skapa friskare organismer med större möjligheter att överleva, eller en bättre miljö genom att medvetet förändra genmaterialet. Frågan om det är etiskt korrekt att göra gott utan att kunna omfatta de långtgående konsekvenserna av detta goda är en gammal etisk frågeställning, men i högsta grad aktuell i detta sammanhang, i och med att vi med genteknik faktiskt förändrar (och eventuellt berövar) evolutionens verktyg.

Vikten av en aktiv diskussion om genteknik och etik kan inte underskattas och är väsentlig för att nå etiskt hållbara beslut om hur gentekniken skall tillämpas. Genteknologin berör flera olika aspekter av våra liv, och dess tillämpningar kan komma att påverka vår uppfattning om social rättvisa, vårt förhållande till naturen och miljön, våra tankar om det mänskliga värdet. Framtida beslut bör grunda sig på ett brett engagemang och en aktiv debatt. I detta avseende kan boken utmärkt rekommenderas åt etiskt bekymrade, icke insatta "vanliga" medborgare.

Från Ikaros 2/2005

Cecilia Sahlgren